

Sygn. akt I CSK 752/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 listopada 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Grzegorzczuk

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa S. R.

przeciwko Skarbowi Państwa - Komendantowi (...) Policji

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 27 listopada 2020 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 8 maja 2018 r., sygn. akt V ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...), pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód S. R., prowadzący działalność gospodarczą pod firmą E., wniósł o zasądzenie od pozwanych Skarbu Państwa reprezentowanego przez Komendanta (...) Policji w W. i Przedsiębiorstwa (...) w P. solidarnie kwoty 1 289 557,65 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 3 lutego 2010 r. tytułem wynagrodzenia za roboty termo-modernizacyjne i instalacyjne, wykonane przez powoda w budynku Komendy (...) Policji „N.” na podstawie umowy z dnia 13 października 2006 r. o podwykonawstwo, zawartej z pozwanym Przedsiębiorstwem (...) w P.. Postanowieniem z dnia 3 listopada 2011 r. Sąd Okręgowy wezwał do udziału w sprawie w charakterze pozwanego (...) Instytucję Gospodarki Budżetowej B. w C. (art. 194 § 1 k.p.c.). W toku postępowania powód cofnął pozew ze zrzeczeniem się roszczenia co do kwoty 3 000 zł i zmienił żądanie w zakresie odsetek dochodząc ich zasądzenia od kwoty 690 938,59 zł od dnia 18 kwietnia 2008 r., od kwoty 246 297,08 zł od dnia 2 września 2008 r. i od kwoty 346 321,98 zł od dnia wniesienia pozwu.

Wyrokiem z dnia 25 maja 2016 r. Sąd Okręgowy w W. (1) umorzył postępowanie co do kwoty 3 000 zł, (2) umorzył postępowanie w stosunku do Przedsiębiorstwa (...) w P. w całości, (3) oddalił powództwo w pozostałym zakresie. Wyrokiem z dnia 9 maja 2018 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację powoda, której zakres zaskarżenia ostatecznie został ograniczony do rozstrzygnięcia o oddaleniu powództwa wobec Skarbu Państwa - Komendanta (...) Policji.

Podstawa faktyczna rozstrzygnięć Sądów obu instancji była zbieżna. Ustalono, że Skarb Państwa - Komendant (...) Policji w dniu 29 czerwca 2006 r. zawarł z Gospodarstwem Pomocniczym przy Zakładzie Karnym w C. (dalej jako: "Gospodarstwo Pomocnicze") „Porozumienie” dotyczące wykonania prac termo-modernizacyjnych, wymiany instalacji wodno-kanalizacyjnej, wykonania pokrycia dachów z odprowadzeniem wód opadowych wraz z instalacją elektryczną podgrzewania rynien i wpustów dachowych w budynku Komendy (...) Policji „N.”. Gospodarstwo Pomocnicze nie miało możliwości samodzielnego wykonywania tych robót. W § 5 porozumienia zezwolono na wykonywanie prac przez podwykonawców. Wykonawca został zobowiązany do przedstawienia projektu umowy lub umowy z podwykonawcą z odpowiednią częścią dokumentacji

Komendantowi (...) Policji, który mógł w terminie czternastu dni zgłosić sprzeciw lub zastrzeżenie do zawarcia umowy z podwykonawcą. Gospodarstwo Pomocnicze zawarło w dniu 30 grudnia 2003 r. z Przedsiębiorstwem P. w P. (dalej jako „PP(...)”) umowę „o współpracę”, w ramach której miało zlecać wykonywanie robót budowlanych w zakresie działania tego Przedsiębiorstwa. PP(...) zawarło umowę z Przedsiębiorstwem (...) P.. W dniu 13 października 2006 r. powód, prowadzący działalność gospodarczą pod firmą E., zawarł z Przedsiębiorstwem (...) P. (dalej jako „P.”) umowę, w której zobowiązał się do wykonania modernizacji węzła ciepłego, wymiany instalacji c.o., c.t. i wodno-kanalizacyjnej w budynku Komendy (...) Policji „N.” za wynagrodzeniem w kwocie 1 254 098,36 zł, ustalonym na podstawie harmonogramu rzeczowo-finansowego po zakończeniu robót lub na koniec miesiąca. Strony umowy dokonały jej zmiany dwoma aneksami, rozszerzającymi zakres rzeczowy robót oraz przedłużającymi termin realizacji do dnia 14 września 2007 r. Przedsiębiorstwo Pomocnicze nie zgłosiło jako podwykonawców P. ani powoda. Dyrektor Gospodarstwa Pomocniczego poinformował powoda, że umowa z 13 października 2006 r. została zaakceptowana przez Komendę (...) Policji, ale nie okazał dokumentu potwierdzającego ten fakt. W protokole wprowadzenia Gospodarstwa Pomocniczego na budowę, sporządzonym dnia 17 października 2006 r., wskazano S. R. z dopiskiem „E.” jako przedstawiciela wykonawcy. Komenda (...) Policji wystawiała pracownikom powoda przepustki, stanowiące podstawę wejścia i wjazdu na teren budowy. W spotkaniach koordynacyjnych brali udział przedstawiciele E. jako wykonawcy oraz inspektorzy nadzoru z Komendy (...). Przedstawiciele Komendanta (...) pismem z dnia 3 listopada 2006 r. zwrócili się do Gospodarstwa Pomocniczego o przesłanie umowy z podwykonawcą E., ale jej nie otrzymali. Komendant (...) odstąpił od porozumienia zawartego z Gospodarstwem Pomocniczym z przyczyn leżących po jego stronie z dniem 31 sierpnia 2007 r. i naliczył mu karę umowną. Powód uczestniczył w dalszych rozmowach prowadzonych przez inwestora i Gospodarstwo Pomocnicze, a po porozumieniu dotyczącym dokończenia prac sanitarnych kontynuował ich realizację, ponadto inne prace objęte wcześniejszą umową. Inwestor udzielał dalszych instrukcji pracownikom powoda. W dniu 14 września 2007 r. powód zgłosił P. do odbioru końcowe wykonanie robót instalacyjnych, następnie przekazał

Gospodarstwu Pomocniczemu dokumentację podwykonawczą i wystawił dwie faktury, odpowiednio na kwoty 690 938,59 zł (nr (...)/2008) i 246 297,08 zł (nr (...)/2008). Na wniosek Gospodarstwa Pomocniczego odbyło się w dniu 21 listopada 2007 r. w Wydziale Nieruchomości Komendy (...), prowadzącym sprawę tej inwestycji, spotkanie w sprawie rozliczenia robót termo-izolacyjnych, w którym uczestniczyli przedstawiciele Komendy (...), Gospodarstwa Pomocniczego, podwykonawcy B. i E., w imieniu którego występował powód i dyrektor J. K.. Ustalono, że E. przekaże określoną dokumentację, w tym kosztorysy. Pismem z dnia 17 grudnia 2007 r. Naczelnik Wydziału Nieruchomości Komendy poinformował Gospodarstwo Pomocnicze, że odbiory techniczne i obmiary sprawdzające instalacji sanitarnych zostały zakończone przy udziale podwykonawcy E.. W dniu 20 grudnia 2007 r. sporządzono protokół odbioru końcowego prac termo-izolacyjnych budynku N., węzłów sanitarnych budynków A, B, C oraz węzła ciepłego, który podpisali za wykonawcę L. S., inspektor nadzoru A. Z., kierownik budowy A. G., posługujący się pieczęcią E.. Protokół odbioru końcowego robót objętych umową z dnia 13 października 2006 r. został podpisany w dniu 14 kwietnia 2008 r. przez P (...) P. i E..

W protokole rozliczenia końcowego, sporządzonym na podstawie kosztorysu wykonawczego, przedstawiciele powoda określili, że wartość robót brutto wynosi 1 585 154,44 zł. Powód, wskazując na ogłoszenie upadłości P., wystąpił do Zastępcy Komendanta (...) o bezpośrednią zapłatę wynagrodzenia. Komendant odmówił powołując się na brak przesłanek z art. 647¹ § 5 k.c. i zapłatę wynagrodzenia Gospodarstwu Pomocniczemu, na podstawie wystawionej przez niego faktury. Powód zgłosił wierzytelność do masy upadłości P., ale nie uzyskał z tego tytułu żadnej kwoty, następnie powołując się na art. 647¹ § 5 k.c., wezwał do zapłaty kwoty 690 938,59 zł kolejno pismem z dnia 20 kwietnia 2008 r. Gospodarstwo Pomocnicze, a pismem z dnia 21 kwietnia 2008 r. Komendanta (...). Pismem z dnia 19 października 2009 r. pełnomocnik powoda ponownie wezwał Komendanta (...) do zapłaty kwoty 1 286 557,65 zł w terminie 7 dni.

Przedsiębiorstwo (...) P. w P. było przedsiębiorstwem państwowym, którego organem założycielskim był Minister Sprawiedliwości. Sąd Rejonowy w P. postanowieniem z dnia 1 września 2008 r. ogłosił jego upadłość likwidacyjną, a

postanowieniem z dnia 26 stycznia 2010 r. umorzył postępowanie upadłościowe wobec braku majątku upadłego. Postępowanie likwidacyjne Przedsiębiorstwa (...) P. zakończono decyzją Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lipca 2015 r., następnie wykreślono je z Krajowego Rejestru Sądowego. Gospodarstwo Pomocnicze przy Zakładzie Karnym w C. zostało przekształcone, na podstawie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 listopada 2010 r., w (...) Instytucję Gospodarki Budżetowej B., która z dniem 28 grudnia 2010 r. na podstawie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego uzyskała osobowość prawną, następnie na podstawie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 lipca 2013 r. została połączona z (...) Instytucją Gospodarki Budżetowej P. (dalej jako: „(...)IGB P.”), która została jej następcą prawnym w zakresie praw i zobowiązań. Przedsiębiorstwo P. w P. o nieznanym statusie organizacyjno-prawnym zostało określone w aktach sprawy jako „przywięzienny zakład pracy”.

Sąd pierwszej instancji oddalając powództwo wskazał, że Gospodarstwo Pomocnicze przy Zakładzie Karnym w C. było jednostką Skarbu Państwa i nie miało osobowości prawnej, stąd „Porozumienie” z dnia 29 czerwca 2006 r. jako zawarte pomiędzy jednostkami budżetowymi nie było umową o roboty budowlane i nie można do niego stosować art. 647¹ § 5 k.c. Podstawą realizacji prac w budynku KSP były stosunki cywilnoprawne nawiązane na podstawie umów zawartych między powodem a P., między P. a PP(...) w P., które było podwykonawcą Gospodarstwa Pomocniczego przy Zakładzie Karnym w C., do których mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego regulujące umowę o roboty budowlane. Uznał, że powód nie może dochodzić roszczenia od pozwanej (...)IGB P., będącej następcą prawnym Gospodarstwa Pomocniczego, gdyż źródłem jego zobowiązania było porozumienie nie mające charakteru cywilnoprawnego. Przyjął ponadto, że roszczenie powoda wobec tej Instytucji, na skutek upływu trzech lat od dnia końcowego odbioru prac dokonanego 20 grudnia 2007 r., i tak byłoby przedawnione (art. 118 k.c.). Sąd nie znalazł podstaw do przypisania odpowiedzialności Skarbowi Państwa – Komendantowi (...) Policji, podkreślając, że nie otrzymał on odpisów umów zawartych z i między podwykonawcami, a dla zastosowania art. 647¹ k.c. dopuszczenie S. R. (E.) do wykonywania robót na terenie Komendy, udzielanie przepustek, czy nazwanie go podwykonawcą w

jednym z dokumentów było niewystarczające. Stwierdził także, że powód nie wykazał wysokości ewentualnego bezpodstawnego wzbogacenia Skarbu Państwa - Komendanta (...) Policji KSP, gdyż nie zgłosił wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego.

Sąd Apelacyjny uzupełnił podstawę prawną rozstrzygnięcia. Wskazał, że zgodnie z art. 40 § 1 k.c. Skarb Państwa nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania państwowych osób prawnych. Wszystkie należności, uprawnienia, zezwolenia, koncesje, obowiązki, środki pieniężne oraz rzeczowe składniki majątkowe inne niż nieruchomości przeszły z Gospodarstwa Pomocniczego przy Zakładzie Karnym w C. na (...) Instytucję Gospodarki Budżetowej B., która uzyskała z dniem 28 grudnia 2010 r. osobowość prawną. Następstwo objęło także obowiązek zapłaty na rzecz powoda, stąd po stronie pozwanego Skarbu Państwa brak legitymacji biernej w zakresie dochodzonego roszczenia. Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że „Porozumieniu” zawartemu w dniu 29 czerwca 2006 r. między Skarbem Państwa - Komendantem (...) Policji i Gospodarstwem Pomocniczym nie można przypisać charakteru umowy i nie ma do niego zastosowania art. 647¹ § 5 k.c. Uznał, że zobowiązanie Skarbu Państwa wobec powoda jako podwykonawcy dotyczyło jednostki organizacyjnej Gospodarstwa Pomocniczego, bowiem ciąg umów o roboty budowlane został zapoczątkowany umową zawartą przez Skarb Państwa reprezentowany przez to Gospodarstwo z Przedsiębiorstwem P. w P.. Powództwo przeciwko (...)IGB P. - dalszemu sukcesorowi Gospodarstwa Pomocniczego zostało prawomocnie oddalone. Sąd Apelacyjny stwierdził ponadto, że okoliczności faktyczne wskazane przez powoda jako podstawa dochodzonego roszczenia nie uzasadniały przyjęcia bezpodstawnego wzbogacenia i zastosowania art. 405 k.c. Oceniał, że nie można uznać, iż umożliwienie powodowi wykonywania prac, aprobatą pozwanego dla ich wykonywania, ich odbiór przez Skarb Państwa i poddanie eksploatacji oraz nieuzyskanie przez powoda zapłaty za wykonane prace „przesądza już stanowczo” o powstaniu wzbogacenia pozwanego Skarbu Państwa kosztem majątku powoda. Niezbędne byłoby bowiem wykazanie uzyskania przez pozwanego korzyści majątkowej kosztem powoda, a zważywszy, że Skarb Państwa uścił wynikające z

umowy wynagrodzenie wykonawcy, posługującemu się powodowym podwykonawcą, nie można przyjąć, że przesłanka ta wystąpiła.

Powód wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) w całości. Wnosząc o uchylenie orzeczenia i jego zmianę przez uwzględnienie powództwa, ewentualnie uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania powołał obie podstawy kasacyjne (art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.). W ramach pierwszej podstawy wskazał na naruszenia: art. 40 § 1 k.c. poprzez zastosowanie tego przepisu pomimo braku podstaw i wywiedzenie z niego wniosku o braku legitymacji biernej Skarbu Państwa, art. 647¹ k.c. poprzez brak zastosowania z powołaniem na porozumienie z dnia 29 czerwca 2006 r., zamiast na relacje prawne zachodzące pomiędzy wszystkimi podmiotami procesu inwestycyjnego, art. 405 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że Skarb Państwa nie jest wzbogacony, gdyż uścił wynagrodzenie wykonawcy. Uchybienia przepisom postępowania upatruje skarżący w pominięciu przez Sąd drugiej instancji części materiału dowodowego i poczynieniu wewnątrznie sprzecznych ustaleń stanu faktycznego (art. 382 k.p.c.), niedopuszczeniu przez Sąd z urzędu dowodu z opinii biegłego sądowego na okoliczność wyceny prac wykonanych przez powoda w budynku Komendy (...) (art. 232 k.p.c.), niedostatecznej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia w zakresie roszczenia o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia.

Sąd Najwyższy zważył:

Przed przystąpieniem do oceny zasadności podstaw skargi kasacyjnej przypomnieć należy szczególne cechy konstrukcji normatywnej, przewidzianej w art. 647¹ k.p.c. Dla oceny relewantnych czynności prawnych i faktycznych, dokonywanych w latach 2003 – 2008, wskazany przepis ma zastosowanie w pierwotnym brzmieniu, wprowadzonym do porządku prawnego ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 49 poz. 408) z dniem 24 kwietnia 2003 r. Celem rozwiązania, polegającego na wprowadzeniu nowego rodzaju umowy o podwykonawstwo oraz odpowiedzialności innych uczestników procesu inwestycyjnego za zapłatę wynagrodzenia było wzmocnienie pozycji podwykonawców, jako słabszych uczestników obrotu gospodarczego. Umowa o podwykonawstwo, mimo

oczywistych związków z umową o roboty budowlane zawartą pomiędzy inwestorem a wykonawcą, stanowi umowę odrębną i jest samodzielnym źródłem stosunku zobowiązaniowego, zawiązanego między inwestorem a podwykonawcą, wykonawcą a podwykonawcą, inną osobą zawierającą umowę (np. podwykonawcę) z podwykonawcą (także dalszym). Odrębność stosunku podwykonawczego przejawia się w samodzielnym regułach odnoszących się do formy, treści oraz skutków niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Wykonawca, zawierając umowę o roboty budowlane z inwestorem zobowiązuje się do realizacji oznaczonego zakresu robót budowlanych, następnie na podstawie innej umowy powierza podwykonawcy spełnienie części (lub całości) swojego świadczenia. Inwestora i podwykonawcy nie łączy zatem stosunek umowny, źródłem solidtarnej odpowiedzialności inwestora za cudzy dług jest ustawa, a jej przesłanką zgoda na zawarcie umowy między wykonawcą a podwykonawcą lub przez podwykonawcę z dalszym podwykonawcą (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2008 r., III CZP 6/08, OSNC 2008, nr 11, poz. 121, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2016 r., III CZP108/15, OSNC 2017, nr 2, poz. 14, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2011 r., III CSK 152/10, IC 2012, nr 1, z dnia 5 września 2012 r., IV CSK 91/12). Odpowiedzialność ta ma charakter gwarancyjny, gdyż nie jest wynikiem wspólnej lub jednakowej sytuacji dłużników, ani udziału w odpowiedzialności za tę samą szkodę, tylko ustawowym zabezpieczeniem uzyskania świadczenia przez wierzyciela (podwykonawcę). Inwestor nie jest współdłużnikiem w wykonaniu zobowiązania polegającego na spełnieniu świadczenia, jedynie w ponoszeniu odpowiedzialności za dług formalnie cudzy, ale materialnie własny. Wynikają stąd znaczące różnice sytuacji prawnej inwestora i innych podmiotów procesu inwestycyjnego, w szczególności ich obowiązki (powinne zachowania) nie muszą być identyczne, a postanowienia i stosunki wewnętrzne wynikające z umowy łączącej inwestora z wykonawcą oraz z umowy łączącej wykonawcę z podwykonawcą są dla przedmiotu i zakresu odpowiedzialności inwestora wobec podwykonawcy - w zasadzie - pozbawione znaczenia prawnego. Inwestor, jako dłużnik solidarny, może się bronić zarzutami, które przysługują mu osobiście wobec wierzyciela, jak również tymi, które ze względu na sposób powstania lub treść zobowiązania są wspólne

wszystkim dłużnikom art. 375 § 1 k.c. Należy do nich m.in. umorzenie zobowiązania na skutek spełnienia świadczenia ze skutkiem zaspokojenia wierzyciela (tu: podwykonawcy), do którego nie dochodzi w wypadku spełnienia świadczenia na rzecz innej osoby (wykonawcy, zawierającego umowę z podwykonawcą). Oznacza to, że inwestor może być podwójnie zobowiązany do zapłaty wynagrodzenia za te same roboty budowlane - na rzecz wykonawcy i podwykonawcy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2016 r., IV CSK 179/15, z dnia 28 kwietnia 2016 r., V CSK 514/15, z dnia 11 lipca 2019 r., V CSK 156/18).

W sferze podmiotowej rozpoznawanej sprawy zachodził szczególny układ stosunków faktycznych i prawnych, który uszedł uwadze sądu i nie został należycie wyjaśniony. Z jednej strony wynikał on z kilkustopniowych stosunków umownych dotyczących wykonywania robót budowlanych, z drugiej ze szczególnego statusu organizacyjno-prawnego i relacji między uczestnikami tego procesu inwestycyjnego. Co do pierwszej kwestii nie ustalono kto - w zakresie robót wykonanych przez powoda - w istocie był inwestorem, a kto wykonawcą lub podwykonawcą. W piśmiennictwie przyjęto, że pojęcie inwestora w prawie cywilnym i prawie budowlanym nie jest tożsame. Inwestorem w rozumieniu art. 647 i nast. k.c. jest podmiot wykonujący czynności w zakresie przygotowania robót i ich odbioru, zobowiązany do świadczenia wzajemnego na rzecz wykonawcy w postaci zapłaty umówionego wynagrodzenia. Inwestor może posługiwać się w procesie inwestycyjnym innymi podmiotami, którzy działają jako jego zastępcy pośredni, pełnomocnicy lub w granicach wyznaczonych innym stosunkiem prawnym (m.in. umową o generalne wykonawstwo), a wobec innych wykonawców (podwykonawców) występują jako zamawiający wykonanie określonych robót budowlanych (tak jak inwestor). Inwestor i wykonawca (generalny wykonawca) wyrażają zgodę na zawarcie umowy z dalszym podwykonawcą niezależnie od siebie, a ten, który to uczynił, odpowiada solidarnie za zapłatę wynagrodzenia wykonawcy (podwykonawcy). W ostatecznym jednak wyniku to inwestor, a nie inni uczestnicy, uzyskuje przysporzenie w postaci rezultatu prac budowlanych za świadczenie polegające na zapłacie wynagrodzenia. Kolejna kwestia wymagająca odniesienia to status Skarbu Państwa jako swoistego podmiotu prawa cywilnego,

działającego w stosunkach cywilnoprawnych i procesowych poprzez jednostki organizacyjne (tzw. *stationes fisci*), których kierownicy zarządzają powierzonym im mieniem państwowym (art. 34 k.c.). Stosunki wewnętrzne tego rodzaju państwowych jednostek organizacyjnych nie podlegają, w braku autonomii, normom prawa prywatnego. Konsekwentnie nie mogą być one w tych relacjach podmiotami stosunków cywilno-prawnych. W odniesieniu do inwestycji polegających na remoncie obiektów budowlanych za inwestora uznać należy Skarb Państwa reprezentowany przez jednostkę organizacyjną, do której majątku one należą i która finansuje ją z przydzielonych środków budżetowych. Dla wykonania tego zadania może się posługiwać także innymi państwowymi jednostkami organizacyjnymi, występującymi w imieniu Skarbu Państwa także w stosunkach zewnętrznych. Z punktu widzenia podwykonawcy takie inne jednostki powinny być uznane za wykonawców, a nie inwestora. Podkreślenia wymaga wyjątkowy charakter relacji i czynności podejmowanych przez różne podmioty w trakcie realizacji inwestycji w budynku Komendy (...) Policji „N.”. Ich formy organizacyjno-prawne i powiązania resortowe (Ministerstwo Sprawiedliwości i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych), utworzenie łańcucha pośrednictwa przy braku zdolności wykonawczych podmiotów w nim uczestniczących świadczą o wiedzy i świadomości inwestora co do konieczności zatrudnienia zewnętrznych podwykonawców oraz budzą wątpliwości co do rzeczywistych przyczyn nie przedstawienia inwestorowi umowy z podwykonawcą. Ubocznie jedynie wskazać należy, że Skarb Państwa nie mógł być reprezentowany w procesie inwestycyjnym wobec osób trzecich przez Gospodarstwo Pomocnicze przy Zakładzie Karnym w C., usytuowane w wewnętrznej strukturze państwowej jednostki budżetowej (Zakładu Karnego), nie miały także zdolności procesowej w postępowaniu sądowym (art. 67 § 2 k.p.c.). Konsekwentnie zastrzeżenia budzą ustalenia i oceny Sądu dotyczące następstw prawnych przekształcenia Gospodarstwa Pomocniczego przy Zakładzie Karnym w C. w (...) Instytucję Gospodarki Budżetowej B. w trybie art. 116 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. - przepisy wprowadzające ustawę o finansach publicznych (Dz.U. Nr 157, poz. 1241) oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 września 2010 r. w sprawie sposobu i trybu przekształcenia gospodarstw pomocniczych państwowych jednostek budżetowych w instytucję gospodarki budżetowej (Dz.U. Nr

181, poz. 1217). Podkreślenia wymaga ponadto, że wewnętrzne przepływy finansowe między jednostkami gospodarki budżetowej nie mogą być uznane za spełnienie świadczenia ze skutkiem umorzenia zobowiązania wobec osób trzecich ani za nieuzyskanie korzyści majątkowej kosztem takich osób (brak wzbogacenia).

W tym stanie rzeczy skargę kasacyjną uznać należy za uzasadnioną w części zarzucającej oparcie rozstrzygnięcia na niedostatecznie ustalonej podstawie faktycznej wobec pominięcia części materiału dowodowego (art. 382 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.) i nieuzasadnionego zastosowania art. 40 § 1 k.c. Odniesienie się do podstawy naruszenia prawa materialnego mającego polegać na odmowie zastosowania art. 647¹ k.c. nie jest możliwe, gdyż wymagałoby antycypowania przyszłej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. Wykorzystując obszerny dorobek orzeczniczy dotyczący wykładni tego przepisu pamiętać należy, że relewantne czynności prawne i faktyczne były podejmowane w latach 2003 - 2008, kiedy nie zostało ono jeszcze ukształtowane, a praktyka obrotu była zróżnicowana. Przedwczesna byłaby również ocena zarzutu bezzasadnej odmowy zastosowania przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, gdyż taka podstawa rozliczeń wchodziłaby w rachubę dopiero po wykluczeniu istnienia samodzielnego źródła stosunku zobowiązaniowego, zawiązanego między inwestorem a podwykonawcą, skutkującego odpowiedzialnością gwarancyjną inwestora. Niemniej wątpliwości budzi zawężenie podstawy faktycznej powództwa i pominięcie twierdzeń wskazujących na oparcie roszczeń na alternatywnej podstawie odpowiedzialności, tj. zdarzeniu prawnym polegającym na bezpodstawnym wzbogaceniu inwestora odebranymi i zatrzymanymi rezultatami wykonanych prac budowlanych. Niezależnie od tego że, jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 17 lutego 2016 r., III CZP 108/15 (OSNC 2017, nr 2, poz.14), podstawę prawną żądań podwykonawcy kierowanych przeciwko inwestorowi wyznaczają przytoczone przez niego okoliczności faktyczne, sąd przewidując możliwość orzeczenia na innej podstawie powinien uprzedzić o tym strony. Brak możliwości zasądzenia wynagrodzenia za roboty budowlane na podstawie art. 647¹ § 5 k.c. nie sprzeciwia się uwzględnieniu powództwa na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, o ile o ich wartość strona pozwana została wzbogacona (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2017 r., I CSK 270/16, z dnia 7 lipca 2017 r.,

V CSK 629/16). Jeżeli świadomością wzbogaconego jest objęta osoba świadczącego i brak przyczyny prawnej świadczenia dokonywanego przez nią na jego rzecz (a nie osoby trzeciej) przeniesienie majątkowe nie może być uznane za usprawiedliwione. Powód dla wykazania wysokości dochodzonej kwoty przedłożył kosztorysy, obmiary, inwestor uczestniczył w obmiarach i sporządzaniu protokołu końcowego, zakres wykonanych robót był bezsporny. Sąd Najwyższy wielokrotnie wyjaśniał, że przepis art. 232 k.p.c. stanowi wyjątek od zasady kontradyktoryjności, a dopuszczenie dowodu z urzędu może nastąpić wtedy, gdy nie ma innej możliwości doprowadzenia do właściwego rozstrzygnięcia sprawy. Jest to prawo sądu, a nie obowiązek i skorzystanie z tego uprawnienia uzależnione jest od oceny sytuacji procesowej danej sprawy; nie wyklucza go reprezentowanie strony przez zawodowego pełnomocnika (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2010 r., I CSK 199/09, z dnia 15 czerwca 2011 r. V CSK 373/10 z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 202/11, z dnia 7 marca 2013 r., II CSK 422/12, z dnia 11 grudnia 2014 r., IV CSK 1/14, OSNC 2015, nr 12, poz. 149, z dnia 19 stycznia 2017 r., II CSK 195/16, z dnia 7 lipca 2017 r., V CSK 629/16, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2017 r. V CSK 296/16). Trafnie zarzuca skarga, że Sąd Apelacyjny w indywidualnych okolicznościach rozpoznawanej sprawy, w tym dotyczących kwestii podmiotowych, powinien, uznając, że dowód z opinii biegłego jest niezbędny, zastosować art. 232 zd. 2 k.p.c.

W tym stanie rzeczy naruszenie wskazanych przepisów prawa procesowego i materialnego uzasadnia podstawy kasacyjne w stopniu skutkującym koniecznością wydania orzeczenia kasatoryjnego (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

ke